

ACTA

ELSŐ EMLÉKTÖRVÉNYEINK NYOMÁBAN

Hollósi Gábor*

1. Bevezető

Törvényeink és az azokhoz kapcsolódó országgyűlési (nemzetgyűlési) anyagok történeti tartalmának vizsgálata évek óta foglalkoztat, legelőször ilyen szempontból az 1920. évi I. törvénycikk indokolását tanulmányoztam.¹ Ez a munkám volt az előzménye annak, hogy végül becsatlakoztam a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár *emlékezettörténeti* kutatási programjába, melyben úgy a történész, mint a jogász szakma képviselőjében a hazai *emléktörvények* monografikus feldolgozására vállalkoztam. Elsőként – főleg a két háború közötti időszak kutatójaként – a Horthy-korszak emléktörvényeiről szóló összefoglalásomat publikáltam a projekt addigi eredményeit összegző legelső kötetben,² az így elindult sorozatban pedig a második elemzésem „Emléktörvényeink a népi demokráciától a rendszerváltoztatásig (1945–1989)” címmel jelent meg.³ A dualizmus időszakának emléktörvényeit feldolgozó munkám egyelőre még kéziratban van, csak egy nagyon tömör összefoglalást közöltem belőle pusztán ismeretterjesztő szándékkal az Élet és Tudomány című folyóiratban.⁴ Jelenleg az 1990 és 2025 között keletkezett emléktörvények feldolgozásával foglalkozom; kismonográfiám megjelenése, mely az „Emléktörvényeink” címet fogja viselni, véleményeim szerint 2027-ben lesz várható.

* Habilitált tudományos főmunkatárs, VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár.
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-3306-5728>

¹ Hollósi Gábor: A történelmi emlékezet az 1920. évi I. törvénycikk indokolásában. *Jogtörténeti Szemle*, 2019/1. 40–45.

² Hollósi Gábor: A Horthy-korszak emléktörvényei. In: Kincses Katalin Mária (szerk.): *XIX–XX. századi magyar történelmi kultuszok*. Budapest, Line Design, 2024. 141–174.

³ Hollósi Gábor: Emléktörvényeink a népi demokráciától a rendszerváltoztatásig (1945–1989). In: Kincses Katalin Mária (szerk.): *XIX–XX. századi magyar történelmi kultuszok II.* Budapest, Line Design, 2025. 211–255.

⁴ Hollósi Gábor: Történelem a törvénykönyv lapjain. A dualizmus korának emléktörvényei. *Élet és Tudomány*, 2025/10. 298–301.

Készülő könyvem első fejezetének tervezett anyagát mutatom be ezen a helyen, melyben egyrészt a legelső emléktörvényünket keresem, másrészt csoportosítását adom az általam korai jelzővel ellátott időszak hasonló jogalkotási termékeinek. Néhány, témámat érintő szakirodalmi megállapításra e tanulmány zárófejezetében kívánom kifejtetni az álláspontomat. Vizsgálódásom megkezdése előtt azonban elengedhetetlen, hogy tömören ismertessem azt a fogalmi keretet, amelyben a korai emléktörvényeinket keresem.

2. Fogalomhasználat

Az emléktörvény fogalmának meghatározására az utóbbi években magyar kutatók is kiemelt figyelmet fordítottak, elég utalnom Bán Marinának 2020-ban az amszterdami egyetemen,⁵ illetve Izsák-Somogyi Katalinnak 2024-ben a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen megvédett doktori munkájára.⁶ Az utóbbi szerző magyar nyelven írt értekezése a hazai tudomány számára rendkívül értékes, hiszen szintézisét adja egy egész sor külföldi szerző – mint R. Badinter, U. Belavusau, F. Chandernagor, A. De Baets, C. Fortier, E. Fronza, S. Garibian, A. Gliszczynska-Grabias, E. Heinze, N. Koposov, F. Krawatzek, M. L. Lerma, M. Mälksoo, J. Metsälä, H. Nyysönen és G. Soroka – nézeteinek, természetesen nem felejtkezve el a magyar Gáspár Miklósról, Tóth Juditról, Jakab Andrásról, Halász Ivánról és Schweitzer Gáborról, valamint a már említett Bán Marináról sem. Izsák-Somogyi Katalin az emléktörvényre fogalmat is ad, olvasatában minden törvény és törvényerejű rendelet az, amelynek az Országgyűlés vagy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa részéről emlékállítás a célja.⁷ A szerző megállapítja, hogy e tekintetben a tudományos diskurzusban viszonylag nagyobb konszenzus van. Valóban, az általa alkalmazott fogalomhoz az e tanulmányban használt is közel áll, mégis, rá kell mutatnom arra, hogy Izsák-Somogyi Katalin meghatározása túl tág, ami nyilvánvaló lesz alább, Mária királynő 1384. évi dekrétumának ismertetése kapcsán.

Így egy olyan definíciót választottam ki, amit Izsák-Somogyi Katalin nem említ, az ugyanis nem a jogelmélet, hanem a gyakorlati jogélet, a kodifikáció irányából közelít. Az Igazságügyi Minisztérium jogszabályszerkesztéshez készített módszertani útmutatója 1999 júniusában látott napvilágot a *Magyar Közlöny* különszámában. Eszerint az emléktörvény olyan törvény, amely megőrökíti valamely jelentős történelmi esemény vagy kimagasló érdemeket szerzett személyiség emlékét.⁸ A jogalkotó elsődleges célja tehát az, hogy történelmi személyt vagy eseményt *örökítsen meg* az utókor számára. Ebből kifolyólag előfordulhat, hogy a megalkotott törvény kötelező magatartási szabályt, azaz érdemi, valakit valamire kötelező rendelkezést egyáltalán nem tartalmaz,

⁵ Marina Bán: *The Legal Governance of Historical Memory and the Rule of Law*. PhD értekezés. Amsterdam, University of Amsterdam, 2020.

⁶ Izsák-Somogyi Katalin: *A magyar emlék(ezet)törvények rendszere*. PhD értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Doktori Iskola, 2024.

⁷ Izsák-Somogyi i. m. 48.

⁸ Igazságügyi Minisztérium: *Módszertani útmutató a jogszabályszerkesztéshez*. *Magyar Közlöny*, különszám. (1999. június 28.) 56.

ami elviekben még a jogi jellegét is kétségbe vonja. Ezenkívül lényeges, hogy a megörökített esemény vagy személy *történeti* legyen, vagy közelmúltbeli esemény rögzítésekor annak történetivé válásával már számolni lehessen. Gondoljunk például az 1921 decemberében tartott soproni népszavazásra, amelyet az 1922. évi XXIX. törvénycikk⁹ hagyott emlékül a jövő generációinak. Ám hogy az említett fogalmi elemek valóban együtt legyenek jelen, arra viszonylag későn találunk először példát jogtörténetünkben.

3. Mit tekintünk legelső emléktörvényünknek?

Az *emlékezet* szót már felfedezhetjük középkori joganyagunkban is, elég Mária királynő 1384. évi dekrétumára utalni.¹⁰ Ebben a királynő apjának, Nagy Lajosnak a kiváltságlevelét, amely II. Andrásnak a nemesi szabadság tárgyában kelt oklevelét megerősítve foglalta magában, maga is elfogadta és jóváhagyta. „A minek örök emlékezetére és ereje céljából” Mária az 1384-es dekrétumát kiadta. Szempontunkból az a lényeges, hogy a dekrétum nem történeti eseményt, hanem *saját*, uralkodói döntést örökít meg, úgy is mondhatnánk, hogy a jogalkotónak a jogszabály tárgyához túlzottan szoros a kötődése. Ilyen alapon ugyanis minden törvény emléktörvény lehetne. Célunkhoz tehát aligha jutunk közelebb, ha az emlékezet vagy hasonló kifejezések használatát kutatjuk régi joganyagok szövegeiben.

Megpróbálhatunk történeti jogtárunkban olyan törvényeket is keresni, amelyeknek semmiféle érdemi rendelkezése sincs. Például az 1548. évi II. törvénycikkben¹¹ „a tőlük kitelhető legmélyebb köszönetet mondják” a királynak „a hozzájuk való véghetetlen jószágáért és kegyességéért” a rendek. Kérték a Mindenhatót rá, „hogy Ő felségét az ő fenséges gyermekeivel együtt napról-napra boldogabbnak, a szerencse minden adományával bőven megáldottnak és ép állapotban levőnek lássák.” Rendkívül érdekes a szintén a protestantizmus terjedése időszakában keletkezett 1553. évi XXIV. törvénycikk,¹² amely meg is indokolja, hogy miért nem „rendelkezik” semmit. Bár „[...] ő felsége – olvashatjuk benne – tévelygő [eretnek] könyvek kiadásáról és nyomtatásáról is megemlékezett, a tárgyban a karok és rendek a maguk részéről azért nem végezhetek semmit, mert nincsen tudásuk róla, hogy fekvő jószágaikban valahol ilyenek lennének.” Pusztán a két példa alapján is világosan látható, hogy az érdemi rendelkezés hiánya nem jelenti azt, hogy valamely törvény bizonyosan az emléktörvények közé sorolható. A kötelező magatartási szabály hiánya ugyanis régen nemcsak az emléktörvények jellemzője volt.

⁹ 1922. évi XXIX. törvény(cikk) a soproni népszavazás emlékének törvénybeiktatásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92200029.tv>

¹⁰ 1384. évi decretum: II. András és I. Lajos királyok végzéseinek Mária királynő részéről kettős függő pecsét alatt történt megerősítése. Különösen: 11. §. <https://tinyurl.com/3ee42642>

¹¹ 1548. évi II. törvénycikk: Köszönetnyilvánítás és a király jólétéért való könyörgés. <https://tinyurl.com/2jadfeb9>

¹² 1553. évi XXIV. törvénycikk: Az eretnek könyvek kiadása és nyomtatása. <https://tinyurl.com/mrxdaatj>

A XVI. századból mindenképpen meg kell említenünk még az 1567. évi I. törvénycikket,¹³ mivel az igen erős történeti tartalmat hordoz tárgyával összefüggésben. A királynak azon vélekedése nyomán keletkezett, hogy az adott körülmények között célszerűbb fegyverszünetet kötni a törökkel. Az uralkodót bizalmukról biztosították a rendek, hiszen „még élő emlékeztükben tartják [...] a mikor tudniillik Soliman, a törökök fejedelme, az egész Kelet belső erejével együttesen, e legnagyobb és leg hatalmasabb hadsereggel, ő felségének eme lesújtott országára tört, hogy ezt végképen elpusztítsa”, a császár és király „az összes külföldi urak és tartományok seregeinek és egész Németországból, a római szent birodalom haderejének idevezénylése mellett személyesen táborba szállott” és magát úgy, mint testvéreit, Ferdinánd és Károly ausztriai főhercegeket „a hadi szerencse minden eshetőségének elszántan alávetette”. A törvénycikk következő szakasza azt is megjegyezte, hogy bár olyan vég helyek, mint Szigetvár és Gyula „a maguk és a nép bűneiért a mindenható Isten büntetéséből” elvesztek, annak híre, hogy a császár és király a táborban személyesen van jelen, megakadályozta a törököt abban, hogy az ország megmaradt részét is „tűzzel és vassal végképen tönkre tegye”. Akár már emléktörvénynek is tekinthetnénk e jogszabályt az idézett mondatok miatt, csak hogy azokkal egészen más volt a jogalkotó célja. Nem történelmi eseményt akart rögzíteni, hanem a fegyverszünetet megkötni szándékozó király addigi *érdemeit* kívánta méltatni, amivel már az emléktörvénnyel rokon érdemtörvény típusa körvonalazódik. (Lásd például a Horthy Miklós tíz-, majd húszéves országglását megőrkítő 1930. évi XI. és 1940. évi II. törvénycikkeket.)

Véleményem szerint csak az 1715. évi CXI. törvénycikket¹⁴ lehet az első emléktörvénynek tekinteni. Ebben „örökös köszönetet mondanak” a császárnak és királynak a rendek, hogy az akkori esztergomi érsek kérésére „az érsek úrnak jövődó utódait az esztergomi érseki méltóságban a római szent birodalom igazi hercegeivé” tette. Ezt követően pedig a szövegbe kifejezetten beiktatták, hogy „[...] a tartozó hála jelül e dolog örök emlékezetére azt jelen törvénycikkkel a késő maradékra átbocsájtani akarták...” Vitathatatlan, hogy itt már egy esemény megőrkítése a jogalkotó célja, méghozzá olyané, amelyhez köze aligha van, hiszen a döntést az érsek kérésére az uralkodó és nem a rendi országgyűlés hozta. Ennek megfelelően a törvény érdemi rendelkezést sem tartalmaz. Értelmezésem ellen pusztán annyiban merülhet fel érv, hogy még mindig nincs jelen a maga letisztult formájában az emléktörvény egyik fogalmi ismérveként megjelölt történeti esemény vagy személy. Ám úgy gondolom, hogy a császár és király döntésének történeti jelentőségüvé válásával akár már számolhattak a kortársak, helyes tehát, ha a kezdeteknél kicsit megengedőbbek vagyunk a történetiség vonatkozásában.

A XVIII. század közepétől a XIX. század közepéig a korai emléktörvényeinknek négy típusa jelentkezik. Fent láttunk példát az egyházi vonatkozású döntést megőrkítő

¹³ 1567. évi I. törvénycikk: A király testvéreivel együtt továbbra is arra törekszik, hogy a török császárt az országból vissza nyomja; de a jelen körülmények között az a vélekedése, hogy az ellenséggel fegyverszünetet kell kötni. <https://tinyurl.com/mwkb633k>

¹⁴ 1715. évi CXI. törvénycikk: A karok és rendek Ő legszentségesb felségének köszönetet mondanak, hogy a mostani esztergomi érsek úr hivatalbeli utódait római szent birodalmi herceg méltóságával feldíszíteni méltóztatott. <https://tinyurl.com/ypd6n76n>

törvényre, melyhez hasonlóként érdemes még megemlíteni az 1827. évi XXI. törvény-cikket.¹⁵ Ez arról emlékezett meg, hogy Rudnay Sándor hercegprímás munkálkodása eredményeként a primási és érseki széket visszahelyezték Esztergomba, alapításának régi helyére. A további korai emléktörvény típusokat az alábbi címek alatt külön-külön vesszük sorra.

4. Emléktörvényeink alapítványokról

Eger városában a jogászképzés a XVIII. század közepén indult meg, az ottani jogi tanfolyamot „dicséretes és nem csupán hálás emlékezetre, hanem utánzásra is legmél-több példával” Foglár György, az egri érsek helyettese és főügyésze állította fel. E jeles eseményt a Foglár-féle alapítványról szóló 1741. évi XLIV. törvénycikk¹⁶ rögzíti, azért,

„[...] hogy a fõnt említett püspök úrnak ez annyira áldásos szándéka és intéze-tének [...] a királyi Curiára ruházott legfelsõbb igazgatása állandó emlékezet-ben maradjon, s ez által is a kellõ fogamatot annál jobban megnyerje, az ország karai és rendei jónak látták a mondott alapítvány ügyét az ország törvényeiben is megemlíteni, s ilyen módon is minden feledségtõl (melyet az idõk folyása és viszontagsága magával hozni szokott) megõrizni.”

Bár kétségkívül jogbiztosító értéke is van, olvasatomban e törvénynek mégis inkább felsõoktatásunk történetének egyik kimagasló eseménye megõrökítése a célja. Hiszen a tanfolyam mûködésének jogi kereteit a Foglár-féle alapítólevél tartalmazza, a törvény erre csupán utal. Az országgyûlésnek ezúttal sincs köze a döntéshez, így – értelemsze-rûen – az általa alkotott jogszabályban érdemi rendelkezés sincsen.

Hasonló a majdnem száz évvel késõbb keletkezett 1836. évi XXIV. törvénycikk,¹⁷ ami az utókort a Négyesi Akadémiára emlékezteti. Ebben „örök emlékül” törvény-be iktatták a „jeles és követésre méltó alapítványt” a rendek, mellyel Négyesi Báró Szepessy Ignác pécsi püspök Pécs városában saját költségén bölcselkedést és törvényt tanító intézetet állított fel. Fontos azonban, hogy ilyen típusú jogszabályok nemcsak intézményalapításokhoz kapcsolódtak a korban.

Az 1802. évi IV. törvénycikkben¹⁸ a rendek köszönetüket fejezik ki a királynak, hogy helyesli abbéli szándékukat, hogy amíg sor nem kerül Magyarországon katonai akadémia felállítására, addig a pesti egyetemen szervezzenek egy tanszéket a katonai tudományok előadására. Belefoglalták ezenkívül a szövegbe, hogy tolnai gróf Festetits György negyven ezer, kisédei Rhédey Lajos tízezer, Párnitzky Mihály pedig ezer fo-

¹⁵ 1827. évi XXI. törvénycikk az érseki székek s egyszersmind az esztergomi egyház főkáptalanjának alapítása helyére leendő visszaviteléről. <https://tinyurl.com/5n6uafdt>

¹⁶ 1741. évi XLIV. törvénycikk a Foglár-féle alapítványról. <https://tinyurl.com/nn46scrw>

¹⁷ 1836. évi XXIV. törvénycikk Négyesi Báró Szepessy Ignác, Pécsi püspök által Pécsen alapított Akadémiáról. <https://tinyurl.com/4fac3uu3>

¹⁸ 1802. évi IV. törvénycikk a katonai akadémiáról s tanulmányokról, és az ezen célra gróf Festetits György, Rhédey Lajos és Párnitzky Mihály által tett alapítványról. <https://tinyurl.com/28n5t6t7>

rintot ajándékozott annak érdekében, hogy néhány ifjút – amíg az országban nem állítanak fel hasonló intézetet – hadi tudományokban a bécsi katonai akadémián képezzenek. Megtudjuk továbbá, hogy az uralkodó ígéretet tett rá, hogy az udvari haditanács útján intézkedni fog az új alapítványi növendékeknek a bécsi katonai akadémiára való felvétele iránt. Ebben a jogszabályban találkozunk először a XIX. század első felének nagy nemzeti intézményalapításaihoz kapcsolódó, alább bemutatásra kerülő emléktörvényekben széles körben elterjedt eljárással, hogy a jogalkotó az adományozók nevei mellett az adományozott összegeket is megőrökíti az utókor számára.

1827 – a világhírű zeneszerző, Beethoven halálának éve – jelentős év korai emléktörvényeink történetében: lejjebb részletesen fogok foglalkozni a Magyar Tudományos Akadémia felállításának megörökítésével. Azonban még az alapítványoknál maradvam megemlítem, hogy az 1827. évi XIX. törvénycikkkel¹⁹ Festetics György fia, László neve is bekerült a jogtárba. Apja említett alapítványát²⁰ ugyanis további tízezer forinttal gyarapította, másrészt szintén tízezer forintot áldozott a Magyar Tudományos Akadémia javára, „névszerint az a mellett a katonai ismerettárgyakra berendezendő mennyiségtani osztály javadalmazására”. A király helybenhagyta a kiadott alapítóleveleket, Festetics László tettét pedig „ezen kiváló bőkezűség és hazafias buzgóság örök emlékezetéül a jelen törvénycikkbe iktatni határozták” a rendek.

Alapítványokról megemlékezhetek utólag is, ennek példája a szintén 1827-ben megjelent XXIV. törvénycikk.²¹ Tomján Margit, Bibics Jakabnak, Arad vármegye első alispánjának özvegye még 1775-ben, Király József pécsi püspök pedig 1814-ben és 1819-ben tett alapítványokat az ifjúság nevelésének és oktatásának elősegítésére. A jogalkotás célját ezúttal is úgy fogalmazza meg a szóban forgó jogszabály, „[...] hogy a hazai ifjúság és tudományok iránt általuk tanúsított bőkezűség emlékezete örökké fönmaradjon: a karok és rendek, Ő szent felsége jóváhagyásával, ez alapítványokat törvénykönyvbe iktatják.” A szövegben Király József neve előtt a néhai szó utal arra, hogy már halott volt a törvény megjelenésének időpontjában. Itt kifejezetten érdekes, ahogy sűrűdik a jogbiztosító érték és az emlékezeti jelleg.

A róla és az alapítványáról szóló jogszabály megjelenését nem érte meg Alagovich Sándor zágrábi püspök sem, aki Pozsega városában alapított árvanevelő intézetet. Csak 1840-ben rögzítette az XLI. törvénycikk,²² hogy „[...] ezen jeles és követésre méltó buzgóságból származott alapítvány örök emlékül törvénybe iktattatik.”

5. A nagy nemzeti intézményalapítások

A fenti példáktól eltérően gróf Széchenyi Ferenc nem pénzbeli alapítványt tett, hanem a magyar nemzet számára könyvtárát, földabroszait – mai kifejezéssel: térképeit –,

¹⁹ 1827. évi XIX. törvénycikk: Gróf Festetics Lászlónak két rendbeli ajánlatai beczikkelyeztetnek. <https://tinyurl.com/mr2zw596>

²⁰ A törvénycikk az 1802. évi IV. tc. helyett hibásan a bandériumokról szóló 1808. évi IV. tc.-re hivatkozik.

²¹ 1827. évi XXIV. törvénycikk a Bibits- és Király-féle alapítványokról. <https://tinyurl.com/2w358t2z>

²² 1840. évi XLI. törvénycikk: Néhai Alagovich Sándor zágrábi püspök árvaintézetbeli alapítványa törvénybe iktattatik. <https://tinyurl.com/kyamtr6>

illetve ritka pénzérme-, kézirat-, címer- és festménygyűjteményét ajánlotta fel. „Az ország karai és rendei ezen jeles és utánzásra méltó igyekezetnek, hogy emléke az ország köztörvényeiben is fönmaradjon, Ő szent felségének kegyelmes jóváhagyásával becikkelyeztetését elrendelték” – olvashatjuk az 1807. évi XXIV. törvénycikkben,²³ melyben az Országos Széchényi Könyvtár megalapításának az emlékét megörökítették. Jól látható, hogy az 1741-es törvényhez képest a jogbiztosító jelleg „megkopott”, itt az esemény rögzítésén túl már aligha akart mást is a jogalkotó.

Rendkívül fontos a katonai Ludovika-akadémiáról szóló 1808. évi VII. törvénycikk,²⁴ amit ugyan csak részben lehet emléktörvénynek tekinteni, mégis, a benne alkalmazott gyakorlatot a XIX. század első felének számos emléktörvénye követi. E jogszabálynak több érdemi rendelkezése is van, például, hogy valláskülönbőség nélkül, de főképpen nemesi és polgári jogállású személyeket kell felvenni a Ludovikára. A növények száma a százhusz ösztöndíjast és a nyolcvan önköltségest nem haladhatja meg, részben az akadémia pénzalapjára tekintettel, részben, hogy a tanárok sokak miatt ne fordítsanak kevesebb gondot egyesekre. Bár témánk szempontjából mellékes, ez a legelső *numerus clausus* („zárt szám”) jogtörténetünkben, amelyet érdemes összevetnünk a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozást ugyan a felvételt kérők népfajának és nemzetiségének országos arányszámához kötő, de indokolásában a képzés szakszerűségét illetően hasonló elemet is felvonultató 1920. évi XXV., továbbá az azt módosító 1928. évi XIV. törvénycikkkel.²⁵

Főleg tehetősebb „honlakosok” adományjaiból gyűlt össze a Ludovika pénzalapja, az adományozókat név szerint és az általuk felajánlott összeggel együtt örökíti meg a törvény rendkívül hosszú 18. §-a. Felsorolását ez a mondat vezeti be: „Hogy pedig azoknak örök emlékezzete, a kik ez akadémiára dicséretes buzgósággal ajánlatokat tettek, fönmaradjon: neveik a következő sorban iktattatnak be. Következnek a nevek:” A névsor nem kevesebb mint 240 személyt tartalmaz, a legnagyobb, a kor pénzérték viszonyai szerinti 50.000 forintnyi hozzájárulást Mária Ludovika császárné és királyné (akiről az intézményt elnevezték) adta, őt 30.000 forinttal Albert, Szászország hercege, majd 24.000 forinttal gróf Batthyány Károly királyi kamarás követte a fő támogatók sorában. Évenként fizetendő vagy természetben juttatott felajánlások is előfordultak, például Kamánházy László váci püspök évenként ezer forint fizetését vállalta, továbbá száz akó bort, ötven mérő búzát és ötven öl tűzifát is ajándékozott a Ludovika első beruházására. Bár az évenkénti, tehát jövőbeni juttatások kapcsán még mindig felmerül a jogbiztosító jelleg, a 18. § elsődleges célja – mint fentebb idéztük – nem ez. A névsorban egyébként a természetes személyeken túl a Magyar Hajózási Társaság, a

²³ 1807. évi XXIV. törvénycikk a magyar országos Széchényi-könyvtárról. <https://tinyurl.com/3t7yfbpt>

²⁴ 1808. évi VII. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémiáról. <https://tinyurl.com/2vkwyhyv>

²⁵ 1920. évi XXV. törvénycikk a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról. <https://tinyurl.com/4xtshf8c>

1928. évi XIV. törvénycikk a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920. évi XXV. törvénycikk módosításáról. <https://tinyurl.com/bjddeb8a>

váci káptalan és Lőcse szabad királyi városa is feltűnik, illetve meg lett örökítve egy „névtelen” hármezer forintos adománya is.

A törvény megjelenését követően még többen felajánlást tettek, ehhez bizonyára nem csekély motivációs erőt jelentett, hogy az új adományozók hasonlóképpen számíthattak nevük megörökítésére. A folytatólagos adományozásokról – aminek eshetőségével már számoltak az 1808. évi VII. törvénycikkben – három újabb törvény született, ezek teljes egészükben kizárólag csak neveket és felajánlásokat tartalmazó *emléktörvények*.

Az első, az 1812. évi II. törvénycikk²⁶ az adományozók nevét és az általuk felajánlott összegeket vármegyénként közli, úgy, hogy Horvát- és Szlavónországot, a városokat és a katonai kart (tishti testületeket) is külön-külön csoportokként kezeli. Összesen 137 tételt rögzít, de hogy ebből mennyi a természetes személy, olyan megfogalmazások miatt, mint „Ittebei Kiss Antal, a Kiss Ágost örököseivel együtt” vagy „Baraczházi Kapdebó testvérek” nem lehet pontosan megállapítani. Másrészt a jogalkotó – úgy tűnik – felismerte, hogy csak bizonyos összeghatáron túl van értelme a megörökítésnek, ezért a kisebb felajánlásokat vármegyénként – ahonnet volt vagy ahonnan jelentettek ilyet – összevonta egy tételbe. A legnagyobb összeget, 30.000 forintot ezúttal Pest város közönsége ajánlotta fel. Volt, aki másodszor is adott: például Verhovác Miksa zág-rábi püspök, akinek a nevét így törvénybe iktatták újból. Trencsén vármegyéből pedig Sirchich Simon kapitány nemcsak magát, hanem utódait is kötelezte arra, hogy évente kétszáz forintot fizessenek be a Ludovika pénztárába „mindaddig, míg az fönnálland”. Érdekes továbbá a főleg szerbek, illetve horvátok által lakott Szerém vármegyéből érkezett felajánlásra vonatkozó „A kebelbeli nemességtől beszédett és tényleg a pénztárba beszállított 1061 frt” megfogalmazás, ami kérdéseket vethet fel az önkéntesség kapcsán.

A folytatólagos adományozásokat megörökítő második, 1827. évi XVIII. törvénycikk²⁷ – melynek értelmezéséhez a korabeli pénzügyi viszonyokban elengedhetetlenül jártasnak kell lenni –, három névsorral dolgozik. Az első, „A kik a levonást szenvedett bankóczédulákban tett s a fönt idézett törvénycikkekben jegyzett ajánlataiknak váltó-cédula értékben is, az általuk kijelentett módozat szerint való teljesítésére késznek nyilatkoztak” – e csoport összesen 47 tételt tartalmaz. Hogy ez pontosan hány személy, azt ugyancsak nehéz összeszámolni egy olyan megfogalmazás miatt, mint „néhai Sternberg Ádám gróf örökösei, nőtestvérei: Sternberg Aloizia s Valburga grófnők, az utóbbi férjezett Salm grófné”. E felsorolás a természetes személyeken kívül említi a magyar királyi kamarai kincstárat és Debrecen szabad királyi városát is. Ezután mindössze két névből áll azok névsora, „A kik vagy az 1811/12-ki törvénycikkek alkotása előtt tettek ajánlatot és még nincsenek becikkelyezve, vagy a kik az 1811/12:II. tc. meghozatala után tettek ajánlatokat a fönt nevezett akadémia javára”. Legvégül pedig azok következnek, akik ajánlataikat váltócédulákban tették meg. E felsorolás összesen 28 tétel, melyek közül kettőben több személy is szerepel, egybe pedig a kisebb, egyen-

²⁶ 1812. évi II. törvénycikk a katonai Ludovika-akadémia részére folytatólag tett ajánlatokról. <https://tinyurl.com/mwny6eyf>

²⁷ 1827. évi XVIII. törvénycikk a Ludovika katonai akadémia javára folytatólag tett ajánlatokról. <https://tinyurl.com/4zsr5mee>

ként száz forinton aluli adományokat foglalták bele név nélkül, összesítve. Csak Thuróczy József ügyvédet emeljük ki e harmadik névsorból, aki arra vállalkozott, hogy azon naptól fogva, ahogy a Ludovikára növendékeket vesznek fel, ezer forint tőke kamatjának címén tizenkét éven át fog fizetni hatvan forintot. Itt is megfigyelhető az, hogy az emléktörvény kötelezettséget rögzít jövőbeni szolgáltatásra.

A folytatólagos adományozásokról szóló harmadik, 1840. évi XLIII. törvénycikk²⁸ négy szakasza négy támogató felajánlásait örökíti meg, újdonsága azonban, hogy a Ludovika részéről immár ellenszolgáltatásokat is megállapít ezek fejében. Az ellenszolgáltatásoknak egyetlen kivétellel az volt a tárgya, hogy milyen hallgatókat kell felvenni az intézményben folyó katonai oktatásra. Nemes Szilágyi Mihály például két alapítványt is tett, de úgy, hogy a Ludovikán abból nevelendő két ifjú egyikének Bihar vármegye, a másiknak pedig Debrecen városa lesz jogosult a kijelölésére. Pest szabad királyi városának támogatását hozzuk másik példának, amely a régi vámház helyét, illetve a közelében lévő városi legelőből egy részt átadott az intézetnek katonai gyakorlóterület céljára, ám azzal, hogy cserében a Ludovika a kertje mögött egy kisebb területet átenged és az új vámház felállítását is állja. A Ludovika-emléktörvények sorozatát ez a jogszabály zárja.

Erősen vitatható, hogy a Nemzeti Múzeumot felállító 1808. évi VIII. törvénycikk²⁹ emléktörvénynek tekinthető-e – álláspontom szerint inkább nem. Talán utolsó mondata indokolja kiváltképp nézetemet: „Egyébiránt a karok és rendek, azon törvényhatóságok emlékezetét, melyek ez intézetet bőkezűséggel elősegítették, föntartani kívánván, határozzák, hogy azok a jövő országgyűlésén az ajánlott összeg megjelölésével, becikkelyeztessenek.” A jogalkotó tehát későbbi időpontra halasztotta az emléktörvény megalkotását. Mégis, az 1808. évi VIII. tc. szövegét olvasva könnyen ellenkező benyomásunk támad. Ugyanis meg lett örökítve benne gyaraki Grassalkovics Antal herceg tette, aki a pesti egyetem fűvészkertje helyett a hatvani kapu melletti saját kertjét átengedte, a cserébe kapott területet pedig a múzeum számára ingyen ajánlotta fel. Ami a törvény legfontosabb érdemi rendelkezését illeti, a nádornak ki kellett jelölnie azt a pénztárat, ahová a múzeumra összegyűlő adományokat be fogják szállítani, a pénzeket elfogadó hivatal pedig köteles volt ezekről éves számadást tenni. Erről sürgősen intézkedni kellett, mert miután a nádor a múzeum alapításának tervét a vármegyéknek megküldte és azokat e célra gyűjtésre szőlította fel, számosan „tetemes” ajánlatokat tettek. Olvasatomban tehát e törvényben inkább a szervezés folyamatába tekinthetünk be – nézetem alátámasztására további példaként említem, hogy a rendek formálisan felkérték a királyt, hogy szólítsa fel a nádort az építkezés megkezdésére.

²⁸ 1840. évi XLIII. törvénycikk a magyar Ludovica katonai intézetre tett ajánlásról. <https://tinyurl.com/4jm9cctf> A törvénycikk az adakozások törvénybeiktatását illetően az 1808. évi VII. tc. helyett a Nemzeti Múzeum felállításáról, és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről szóló 1808. évi VIII. tc.-re hivatkozik tévesen.

²⁹ 1808. évi VIII. törvénycikk a Nemzeti Múzeum felállításáról, és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről. <https://tinyurl.com/mvb965ws>

Az idézett rendelkezés nyomán az 1827. évi XXXV. törvénycikk³⁰ hagyta az utókorra a felajánlók névsorát, ezúttal is minden esetben feljegyezve az adományt. Ez már emléktörvény minden kétséget kizáróan, és igencsak helyeselhető a jogalkotónak az az eljárása, hogy nem az alapító jogszabályt terhelte a felsorolással. A rendek a törvény preambulumban mindenekelőtt József nádornak fejezik ki hálájukat. Az első szakaszban a jogalkotás célját rögzítették: „Hogy pedig a dolognak és azok tanúsított nemeslelkűségének emlékezete fönmaradjon, a kik ez intézetet kész pénzben tett ajánlatokkal, vagy különféle gyűjteményekkel megajándékozták, vagy végül az előbb följánlott összegeket váltóczédula értékre emelték...” A második hosszú, egyben utolsó szakasz előbb 52 vármegyét, majd 40 szabad királyi várost sorol fel – Felső-Bánya kiváltságos várost is beleértve, illetve Selmecet Bélabányával együtt véve –, amit kiegészít további hat tétellel, azaz a Jászok-kunok és a Hajdu városok kerületével, a tizenhat szepesi várossal, Fiume és Buccari tengeri városaival, valamint a kamarai tengeri kerülettel. A pénzadományokat közigazgatási egységeként összesítették és a megfelelő tételhez hozzárendelték. E jogszabályhely egyébként azért is érdekes, mert betekintést ad a korabeli területi közigazgatás szervezetébe. A felsorolásban még 35 tétel következik, melyeknek már jórészt magánszemélyek a szereplői. A legnagyobb, 24.000 forintnyi felajánlást a törvény megjelenése idején már elhunyt gróf Aspermont Linden János Gobertus tette, akinél csak Pest vármegye adott többet. Mint közösségek feltűnnek a „Pesti kebelbeli zsidók”, az „Ó-budai zsidó hitközség”, „Nagy-Kőrös mezőváros közönsége” és az „Ágostai evangélikus felekezet kis-honti esperessége” is; továbbá voltak magánszemélyek, akik a jövőben évente kívántak meghatározott összeget adni. A megalakuló múzeum gyűjteményét több mint tizenöt fő gyarapította; a pontos számot ezúttal sem lehet meghatározni a „néhai puchói Marczibányi István örökösei” megfogalmazás miatt, és sajnos az sem derül ki, hogy az ajándékozással mely műkincesk kerültek az intézmény tulajdonába. Ennek a különálló, kizárólag nevekből álló felsorolásnak az élén József nádor áll, a második helyen pedig sárvári felső-vidéki gróf Széchényi Ferenc, egykori királyi főkamrás-mester, aki ekkora elhunyt már.

Folytatólagosan – tehát az 1827. évi törvény megjelenését követően – tett adományok előfordultak a múzeum esetében is, ezek emlékét szintén meg kellett örököteni. E jogszabályba foglalt kötelezettségre így hivatkozik az 1836. évi XXXVIII. törvénycikk³¹ rövid preambuluma: „A nemzeti Múzeumra 1827-ki Ország-Gyűlés óta tett több-rendbeli nemes lelkű adakozások, az 1808-ik évi 8-dik Czikkely értelmében örök emlékül Törvény-Könyvbe iktattatnak.” Ez az újabb emléktörvény gróf Illésházy István főasztalnokról és felső-eőri Pyrker János László egri érsekről két különálló szakaszt tartalmaz, az előbbi könyvtárát és „diplómai gyűjteményét”, az utóbbi pedig festménygyűjteményét ajánlotta fel a múzeumnak. A harmadik szakasz nyolc újabb pénzadományt jegyez – melyek azonban több mint nyolc személyhez kötődnek –, közöttük gróf Széchényi Lajos tízezer forintos adománya a legjelentősebb, de volt olyan is, aki

³⁰ 1827. évi XXXV. törvénycikk: A magyar nemzeti múzeum javára tett ajánlatok becikkelyeztetnek. <https://tinyurl.com/y4bkf2zs>

³¹ 1836. évi XXXVIII. törvénycikk a nemzeti Múzeumra folytatva tett ajánlásokról. <https://tinyurl.com/yfkuz5fe>

aranyban fizetett. A jogbiztosító érték itt már teljesen eltűnik, a törvény semmilyen jövőbeli kötelezettséget sem rögzít.

Szintén 1827-ben keletkezett az első olyan emléktörvényünk, amely hatályban van ma is: a Magyar Tudományos Akadémia – korabeli kifejezéssel: a tudós társaság – felállítására, illetve a magyar nyelv terjesztésére adományokat tevők neveit örökíti meg az az évi XII. törvénycikk.³² Preambuluma a törvény célját így határozza meg: „Hogy azoknak hálás emlékezete, kik a haza és nyelve iránti kiváló szeretetökből, annak művelésére vagy terjesztésére is nemes szívű ajánlatokat tettek, minden időkre megörökíttessék: a karok és rendek, Ő királyi felségének kegyes jóváhagyása mellett, a törvénykönyvbe iktattnak határozták neveiket...” A következő felsorolás a felajánlók nevét és adományait huszonkét tételben rögzíti, egy helyen azonban az a megfogalmazás, hogy „Széki gróf Teleki József, mostohaanyjának, néhai gróf Teleki László özvegyének, mint az ugyanezen férjtől származott fia természetes és törvényes gyámjának s gondnokának, valamint két testvérének, Teleki Ádám és Sámuel grófoknak is nevökben, legkevesebb 30,000 kötetet magában foglaló könyvtárukat, mely nevezett közös atyjok, gróf Teleki László költségén és fáradozásával gyűjtetett; s azonkívül 5000 frt.” az értelmezést nem segíti. A névsor élén tízezer forintos adományával József nádor áll, nyomban utána következik a legmagasabb, hatvanezer forintos összeggel gróf Széchenyi István. Széchenyi érdemeit természetesen nem csökkentti, de látnunk kell, ahogy cselekedete a nagy nemzeti intézményalapítások – katonai akadémia, nemzeti múzeum – sorába illeszkedik. Továbbá hasonlóan magas, ötvenezer forintos összeget ajánlott fel herceg Batthyány Fülöp is, illetve negyvenezer forintos adományával még gróf Károlyi Györgyöt szintén érdemes fő támogatóként kiemelni. Megemlítjük, hogy idősebb gróf Pálffy Ferenc minden évben négyszáz forintos járadék fizetésére vállalkozott, Szlavniczai Sándor István pedig – aki időközben elhunyt – pénzzel, könyvtárával, éremgyűjteményével, valamint festményekkel és földabroszokkal is megajándékozta a tudós társaságot.

Az 1840. évi XLII. törvénycikknek,³³ melyben „A haza oltárára tett nemeslelkű adakozások örök emlékezetet érdemlő megismerésül, a magyar tudós társaság számára 1832-dik esztendőől fogva részint kész pénzben, részint kötelezvényben tett ajánlások törvénykönyvbe iktattnak...”, az előbbi törvényhez képest szinte még nagyobb jelentősége van, ugyanis nem kevesebb mint 81 tételt tartalmaz. Megörökített olyan apró adományokat is, mint a „kolosvári unitarium collegium olvasó társasága” által adott öt forint. További érdekesség, hogy szerepel a támogatók sorában egy londoni szücsmester, Mayer János, aki egyébként „szepesi fi”, illetve rögzítésre került két név nélküli, egyenként 88 forintos adomány is. (Bár lehet, hogy e tétel csak hibásan ismétlődik.) Mindazonáltal a három legjelentősebb támogató ezúttal húszezer forinttal gróf Károlyi István, illetve tíz-tízezer forinttal Károly főherceg és gróf Károlyi Lajos volt.

³² 1827. évi XII. törvénycikk: Azoknak nevei, a kik a tudós társaság fölállítására, vagy a hazai nyelv terjesztésére is ajánlatokat tettek, az utókor emlékezete végett törvénybe iktattnak. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=82700012.tv>

³³ 1840. évi XLII. törvénycikk a magyar tudós társaságra folytatva tett adakozásokról. <https://tinyurl.com/5e5juchj>

A felsorolásban vármegyéket és városokat is szép számban találunk, az utóbbiak között például ott van „Sz. kir. Buda fővárosa”, Fiume városa vagy a 16 szepesi város. A Torontál vármegyéből érkezett felajánlásokat a törvény valamilyen okból külön cím alatt közli, a támogatók közül innen példálózva csak a „Török-becsei uradalmat”, a „Nagy-szent-miklósi járást” és a „Nagy-kikindai kerületet” emeljük ki. A csoportosítás sajnos nem következetes: az említett londoni szücsmestert és a kolozsvári olvasótársaságot is e helyen találjuk meg. Ezenkívül figyelmet érdemel, hogy az adományok jellege talán ebben az emléktörvényben a legszínesebb. Míg például báró Szepesy Ignác pécsi püspök évenkénti juttatásként ígért hatszáz forintot, addig Bölöni Farkas Sándor kétszáz darab aranyat adott. Gróf Teleki József kétezer forintot ajánlott fel, ám azt célhoz rendelte: fordítsák a régi pénzgyűjtemény „öregbítésére”. Rendkívül érdekes gróf Pálffy Jánosné, herceg de Ligne Eufemia hagyománya, aki 2500 forintot ígért, melyet csak báró Spiegelné, herceg de Ligne Flóra halálával fizetnek ki a tudós társaságnak. Ez a *mortis causa donatio* római jogi intézményét juttathatná eszünkbe, de e tényállás nem annak felel meg, hiszen itt a feltétel a halál bekövetkezte, nem pedig a megajándékozott túlélése.³⁴ Ráadásul nem is az ajándékozó, hanem harmadik személy haláláról van szó, akinek bizonyára életében e tőkére és jövedelmére még szüksége volt. Mindez azonban szemléletes példa arra, ahogy az emléktörvényeket is felölölő közjog és a magánjog átszővi egymást a rendi korban. Végül, saját szerzőségű könyveikből adtak hatan, így például Perlaky Dávid *Történeti adatok* című munkájából ötven, Egyed Antal *P. Ovidius Naso pontusi levelei* című fordításából pedig négyszáz példány került az Akadémiára. A Berzsenyi Dániel versei első kiadásából származott tiszta haszonból szintén a hazai tudományosságot képviselő intézmény gyarapodhatott.

6. A „modern” emléktörvény születése

Az utolsó rendi országgyűlés által elfogadott törvények többsége minden jogtörténetben jártas Olvasó számára jól ismert, elég csak megemlíteni olyan törvénycikkeket, mint amelyek a független magyar felelős minisztérium alakításáról (1848. évi III. tc.), az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról (1848. évi V. tc.), a közös teherviselésről (1848. évi VIII. tc.) vagy az ösiség eltörléséről (1848. évi XV. tc.) rendelkeztek. Kevesebben ismerik azonban a legelső jogalkotást, az 1848. évi I. törvénycikket, amely dicsőült József nádor emlékét iktatta törvénybe.³⁵ Az utolsó rendi országgyűlés ugyanis nemcsak a polgári korszak Magyarországnak alapjait rakta le, hanem – és választott témánk szempontjából ez a fontosabb – új korszakot nyitott emléktörvényeink történetében.

József nádor I. Ferenc osztrák császárnak és magyar királynak volt az öccse, aki az utókortól „a legmagyarabb Habsburg” jelzőt méltán kiérdemelte. Meghatározó szerepet játszott abban, hogy az 1830-as évekre kulturális és gazdasági centrummá fejlődjék Pest városa. Nevéhez fűződik Pest-Buda építészeti arculata, különösen olyan épüle-

³⁴ Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intéllúciói*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. 650., különösen az 5. jegyzet.

³⁵ 1848. évi I. törvénycikk: Dicsőült József nádor emléke törvénybe iktattatik. <https://tinyurl.com/5ctk7nac>

tek sora, mint a Nemzeti Múzeum, a Gellért-hegyi csillagvizsgáló vagy a Ludovika. Ezenkívül említhetjük még a Városliget rendezését, a Margit-sziget parkosítását vagy a Pest–Vác vasútvonal építését – természetesen mellőzve a teljesség igényét. József nádor adományaival segítette többek között a Nemzeti Múzeum, a Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia megalapítását, illetve számos polgári társaságnak és egyesületnek nyújtott támogatást. Bátyja, a császár és király felé igen hathatósan képviselte a magyar érdekeket: I. Ferencet ő vette rá, hogy az első magyar reformországgyűlést hívja össze, kijárta a kegyelmet a börtönbüntetésre ítélt magyar jakobinusoknak, közöttük Kazinczy Ferencnek, később pedig Kossuth Lajosnak is 1840-ben, valamint a Végegylet felosztatását szintén ő akadályozta meg. Irányította a mentést az 1838-as pesti árvíz idején, sokat tett a károk enyhítéséért. József nádor Budán és Alcsúton élt, díszmagyart hordott és magyarul jól beszélt. Ő volt a Habsburg-Lotaringiai-ház „magyar ágának” megalapítója; kultuszát sajnos megsemmisítették az 1945 utáni időszakban.

Miután József nádor 1847 januárjában elhunyt 71 éves korában, az utolsó rendi országgyűlés elhatározta, hogy a kiváló személyiség emlékét, „aki Habsburgnak született és magyarnak halt meg” törvénybe iktatja. Mivel csupán három mondatból áll az 1848. évi I. törvénycikk, azt érdemes szó szerint idézni:

„Elhunyt cs. kir. austriai főherczeg József, Magyarország nádora, az isteni gondviselés változhatlan végzete által az élők sorából elszólíttatván, az ország Rendei nevének a maradék előtt is dicsőített felmutatása végett, Ő Felsége megegyezésének hozzájárultával elhatározták:

1. § József nádor azon ernyedetlen buzgalomért, mellyel félszázadon keresztül, nem ritkán nehéz körülmények között, a hazának ügyeit vezérlette, a nemzet háláját teljes mértékben kiérdemelte.
2. § A történetkönyv azon gyászlapjára, mellyre mulandó életének utolsó órája jegyezve van, az ország Rendei ezennel reá írják nevének a nemzet kebelében el nem múlható emlékeztétét.”

A klasszikus emléktörvény jogtörténetünkben ezzel a jogszabállyal született meg: ez az első olyan törvényünk, amely valóban *történelmi személy* emlékét örökíti meg. Semmiféle érdemi rendelkezése sincsen. A dualizmus kori jogtárunkban József nádort már illusztris társaság övezi: Deák Ferenc (1876. évi III. tc.), Andrássy Gyula (1890. évi III. tc.), Erzsébet királyné (1898. évi XXX. tc.) és Ferenc József (1917. évi I. tc.),³⁶ sőt a honalapítás évezredes emlékének törvénybe iktatásával (1896. évi VII. tc.)³⁷ immár megörökítették az első valódi *történelmi eseményt* is. Ezek a jogalkotások azonban már

³⁶ 1876. évi III. törvénycikk Deák Ferenc emlékének törvénybe iktatásáról. [Így!], <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87600003.tv>; 1890. évi III. törvénycikk a gróf Andrássy Gyulának állítandó emlékről, <https://tinyurl.com/2cwK2s2t>; 1898. évi XXX. törvénycikk dicsőült Erzsébet királyné emlékének törvénybe iktatásáról, <https://tinyurl.com/4ehphj2j>; 1917. évi I. törvénycikk Dicsőült Első Ferenc József király emlékének törvénybe iktatásáról, <https://tinyurl.com/yf6sd8ps>

³⁷ 1896. évi VII. törvény(cikk), a honalapítás évezredes emlékének törvénybe iktatásáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=89600007.tv>

nem a korai emléktörvényeink körébe tartoznak, hanem jelzik, hogy a XIX. század utolsó harmadában kialakult az emléktörvények kodifikációs gyakorlata.

7. Záró gondolatok

A fenti gondolatmenetet levezethettem volna akár visszafelé is, mégpedig úgy, hogy az MTA emléktörvényből indulok ki. Mert ha ez emléktörvény – amit elismer Tóth Judit is³⁸ –, akkor ezen az alapon a más nagy nemzeti intézményalapításokhoz kapcsolódó hasonló törvényeinket szintén annak kell tekinteni. (Kivétel természetesen van, ilyen például az 1723. évi XLV. törvénycikk,³⁹ amely az országos levéltárat felállította.) Ezek a törvények adományozókról és adományokról emlékeznek meg, szintúgy, mint amelyek egyszemélyi alapítványokat rögzítenek: lényegében tehát csak a bennük szereplő személyek száma tér el. Természetesen nemcsak adományozásokat lehetett megörökíteni, hanem az országgyűléstől független egyéb döntéseket is – az egyházi vonatkozású emléktörvényekhez ezen az útvonalon hasonlóképpen el tudunk jutni. Nézetem szerint ennél korábbi időkben legfeljebb csak emléktörvény-elemeket lehet keresni.

Tóth Judit 2002-ben megjelent programadó munkájának bevezető soraiban olvasható, hogy

„A kormányzat az utóbbi években igencsak magasztos, költséges és nagyszabású rendezvényekkel kényezteti a lakosságot. Pedig az ünnepléseknek hovatovább olyan jelentős igazgatási és jogi rendje teremődik, amely a jogászt is zavarba ejti: vajon a jogról eddig tételezett fogalmat nem kellene-e felülvizsgálnia? [...] A rendi és az ellentmondásokban bővelkedő polgári jogfejlődés egyik rétegét az ünneplés és megemlékezés eszközzé válása jelentette, amely gyakran elszakadt az általánosan kötelező magatartási szabályoktól.”⁴⁰

A szerzőnek a problémafelvetésben vitán felül igaza van: az emléktörvény kérdésével nyomban fókuszba kerül a jog fogalma. Mindössze arra szeretnék csak rámutatni, hogy ami a kortárs jog tudását meglepheti, történeti jogtárunkban egyáltalán nem példa nélküli, a jogtörténész számára a kötelező magatartási szabályt nem tartalmazó törvénycikk – némi túlzással – mindennapos eseménynek számít. Mellesleg középkori jogtárunkból néhány ilyen munkájának „A magyarázó törvények” címe alatt maga Tóth Judit is kiemel.⁴¹

³⁸ Tóth Judit: Jelképes jogállam. *Mozgó Világ*, 2002/3. 3–12., különösen: 3.

³⁹ 1723. évi XLV. törvénycikk országos levéltár felállításáról, s mások leveleinek a királyi kamarákból, s a szent Mártonról nevezett szent-pannonhalmi conventból és Erdélyből visszavételéről. <https://tinyurl.com/4f3yfbnf>

⁴⁰ Tóth i. m. 3.

⁴¹ Ezek 1559. évi X. törvénycikk: Reámutatás az okokra, amelyek miatt az országlakók nehezen adóznak. <https://tinyurl.com/238eec73> 1596. évi II. törvénycikk: Az országlakók Ő császári felsége intelméhez képest a haza védelmére ott állanak, ha régi erejük és tehetségük megvolna. <https://tinyurl.com/4ez2dem6>

Izsák-Somogyi Katalin 2024-ben megvédett doktori értekezésének mellékletében négy Árpád-kori jogszabályt említ, amit egyértelműen emléktörvénynek minősít.⁴² Véleményem szerint azonban nem sorolható ebbe a kategóriába egyik sem, hiszen egészen más célból keletkeztek. Az általa elsőként citált Szent László király Dekrétoimainak Első Könyvének 38. Fejezete ugyanis arról *rendelkezik*, hogy az olyan ünnepeket, mint például karácsony, húsvét, pünkösöd vagy éppen Szent Mihály arkangyal napja minden egyháznak meg kell ülni.⁴³ A másodikként hivatkozott 1222. évi I. törvénycikk pedig magát a királyt, II. Andrást *kötelezi* a „szent király ünnepén” fehérvári tartózkodásra, hogy ott még akkor is, „ha mi ott nem lehetnénk, a nádorispán [...] a mi képünkben minden ember dolgát meghallgatja.”⁴⁴ Egészen nyilvánvaló tehát, hogy nem emléket örökít meg e két jogszabály. A kilenc évvel korábbi rendelkezést ismétli meg a szerző által harmadikként jegyzett, székesfehérvári törvénynapokról szóló 1231. évi I.,⁴⁵ illetve az ugyanezt a címet viselő, negyedikként feltüntetett 1267. évi VIII. törvénycikk⁴⁶ – az utóbbiban a bíróság szervezetére („[...] minden megyéből két vagy három nemes tartozik megjelenni...”) érdemes külön figyelmet fordítani. Témánk szempontjából azonban fontosabb a középkori keltezési módra röviden kitérni, mely szerint a dátumot ugyan jelölhették a mai formában (hónap, nap) is, ám ezt lehet a legkevésbé általánosnak tekinteni. Az volt a legelterjedtebb, hogy ha a megjelölni kívánt időpont ünnepnapra esett, akkor dátumként az ünnep nevét tüntették fel, ha pedig arra a napra épp nem esett ünnep, akkor azt jelezték, hogy hány napra történt az esemény a legközelebbi ünnephez képest. Gondoljunk akár az *octavalis* bíróságokra, hiszen azok működése is az ünnepek nyolcadához volt igazítva. A két utóbbi jogszabályban tehát „szent királyunk ünnepe” pusztán dátumírás, szó sincs bennük arról, hogy István király emlékét örök időkre törvénybe iktatnák. A szerző ezután értekezése mellékletében csaknem hatszáz évet ugrik, és az általam vizsgált időszakból – az 1848. évi I. törvénycikket is beleértve – mindössze négy emléktörvényt említ. Pedig mint arra utaltam, a XVI. századból Tóth Judit is hoz joganyagokat, tehát érdemes már kutakodni a török kori jogtárunkban.

Halász Iván és Schweitzer Gábor úgy látják 2018-ban közösen publikált írásukban, hogy

„A kiemelkedő történelmi személyiségek érdemeinek, illetve emlékének törvénybe foglalása egyidős a modern polgári államisággal, illetve a polgári átalakulással. E jogszabályok sorát a József nádor (1776–1847) emlékét megörökítő 1848. évi I. törvénycikk nyitotta meg. [...] Nem tévesztendő össze az érdem-, illetve emléktörvények azokkal a XIX. század első felében elfogadott törvényekkel, amelyek egy-egy nemzeti szempontból kiemelkedő intézmény

⁴² Izsák-Somogyi i. m. 263.

⁴³ Szent László Király Dekrétoimainak Első Könyve 38. Fejezet: A szent ünnepek megüléséről. <https://tinyurl.com/e5n32c9b>

⁴⁴ 1222. évi I. törvénycikk Szent István király ünnepéről. <https://tinyurl.com/2v2ymu4t>

⁴⁵ 1231. évi I. törvénycikk a székesfehérvári törvénynapokról. <https://tinyurl.com/3j6v7nvc>

⁴⁶ 1267. évi VIII. törvénycikk a székesfehérvári törvénynapokról. <https://tinyurl.com/4t8zt8xp>

alapítóinak, vagy támogatóinak felajánlásait sorolták fel, illetve örökítették meg.⁴⁷

A szerzők ezt az álláspontjukat nem indokolják, hanem nyomban megkezdik a József nádorról alkotott emléktörvény tárgyalását. Nézetüket mindenben tiszteletben tartva, és azt is elfogadva, hogy a modern értelemben vett emléktörvényeink sorát az általuk megjelölt jogszabály nyitja, az emléktörvény tágabb fogalma mellett kívánok érvelni jelen munkámmal. Hiszen korai emléktörvényeink is *deklaráltan* emlékezetet örökítenek meg, a kérdés csupán az, hogy ha József nádor történelmi személyiség, akkor Mayer János londoni szücsmester, aki saját anyagi erejéhez mérten az MTA céljára „csak” ötven forintot ajánlott fel, az-e, hiszen az 1840. évi XLII. törvénycikk az ő adományát is „A haza oltárára tett nemeslelkű adakozások örök emlékezetet érdemlő megismeréséül” rögzítette.

Végül, az Igazságügyi Minisztérium által jogszabályszerkesztéshez készített, 1999-ben közzétett módszertani útmutató szerint az emléktörvények megalkotásának kodifikációs módszere Magyarországon a XIX. század végén alakult ki⁴⁸ – megjegyzem, hogy Kampis György kodifikációról írt könyve⁴⁹ ezt az adatot mellőzi. A modern emléktörvény kodifikációs gyakorlatának kialakulását magam is a XIX. század utolsó harmadára teszem, amennyiben azonban Olvasóm elfogadja kiterjesztő értelmezésemet, akkor azt is el kell fogadnia, hogy az emléktörvényeknek Magyarországon bizonyos kodifikációs gyakorlata már a XIX. század első felében is létezett.

⁴⁷ Halász Iván – Schweitzer Gábor: Állami és nemzeti jelképek. In: Bába Iván (szerk.): *Közzszolgálati protokoll. I. Könyv: Alapvetés*. Budapest, Nemzeti Közzszolgálati Egyetem, 2018. 141. A XIX. század első felére vonatkozó bekezdés még nem szerepel a szerzőpáros korábbi, 2010-ben megjelent munkájában, ami említett nézetüknek csak későbbi kialakulására vall. Halász Iván – Schweitzer Gábor: *Szimbolika és közjog. Az állami és nemzeti jelképek helye a magyar alkotmányos rendszerben*. Pozsony, Kalligram, 2010. 143–144.

⁴⁸ Útmutató i. m. 57.

⁴⁹ Kampis György: *Kodifikáció. Elmélet és gyakorlat*. [Budapest], Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., [1995]. Kampis a jogszabály címe kapesán csak a Sztálin-emléktörvény hatályon kívül helyezésének esetével foglalkozik: uo. 127.